

Ігор Гужва, Євген Іванов

Чи вигідна Україні зона вільної торгівлі з Туреччиною? Часом лібералізації у зовнішній торгівлі краще уникати

Протягом останніх 15 років Україною було застосовано близько 50 захисних заходів проти імпорту товарів походженням із Турецької Республіки. Яким чином вплине Угода про вільну торгівлю з Туреччиною на економіку України?

<https://www.chasipodii.net/article/27638/>

Протягом останніх 15 років Україною було застосовано близько 50 захисних заходів проти імпорту товарів походженням із Турецької Республіки. Яким чином вплине Угода про вільну торгівлю з Туреччиною на економіку України?

Туреччина — один із найважливіших торговельних партнерів України. Це третій за величиною ринок збуту українських товарів (після Китаю та Польщі), на який припадає близько 5% нашого експорту на рік. В офіційних двосторонніх відносинах між Україною та Туреччиною питання торгівлі завжди залишалося одним з найбільш пріоритетних, — переговори щодо створення ЗВТ розпочато ще 2006 року і мають значну ймовірність наразі завершитися вже у лютому 2022-го.

Однак за ці півтора десятиліття ситуація у наших торговельних відносинах з Туреччиною встигла докорінно змінитися. На той час ми зберігали додатне сальдо у торгівлі з Туреччиною, яке перевищувало 2,5 млрд дол. на рік. Україна поставляла на турецький ринок переважно металургійну та хімічну продукцію, помітною була й частка товарів машинобудування. Однак протягом 2008–2020 років вітчизняний експорт товарів до Туреччини скоротився майже удвічі — з 4,6 млрд дол. до 2,4 млрд, а частка сировини у ньому зросла з 16,7 до 52,3%. Частка продукції машинобудування скоротилася до мізерних 3%.

Дійсно, 2021 року обсяги нашого експорту до Туреччини зросли на 70%, сягнувши 4,1 млрд дол., однак це винятково сировинне зростання, спричинене тимчасовою сприятливою кон'юнктурою на світових ринках зернових і металів. На довгострокову динаміку наших торговельних відносин із Анкарою це значного впливу не матиме.

Натомість Туреччина сформувала диверсифіковану структуру експорту на український ринок, в основі якої лежить системна і послідовна політика уряду зі сприяння турецьким виробникам на внутрішньому та зовнішньому ринках. Як наслідок, тепер Україна імпортує з Турецької Республіки переважно продукцію машинобудування (24,1%), легкої промисловості (16,1), овочі і фрукти (13,1%). З урахуванням торгівлі послугами Україна вже мала від'ємне сальдо торгівлі з Туреччиною у 2019-му та 2020 році.

В той час як Україна здійснювала масштабну лібералізацію торгівлі під егідою СОТ і фактично відмовилася від активної промислової політики, Туреччина сформувала розгалужену систему державної підтримки виробництва й інновацій. В основі цієї політики лежить Програма заохочення інвестицій, яка передбачає п'ять пакетів стимулів, що охоплюють звільнення від сплати імпортного ПДВ і ввізного мита на обладнання та від сплати податку на прибуток і внесків на соціальне страхування, відшкодування ПДВ у разі інвестицій в основний капітал, безоплатне виділення земельних ділянок та багато іншого.

Обсяг наданих стимулів залежить від регіону, де реалізовується інвестиційний проєкт, галузі виробництва (для більш пріоритетних галузей уряд надає ширші преференції), розміру капіталовкладень, а також від того, чи сприяє реалізація інвестиційного проєкту імпортозаміщенню.

Разом із цим діє окрема державна програма стимулювання інвестицій фірм у НДДКР, а також надається додатковий пакет преференцій для інвесторів, що розміщують своє виробництво в інвестиційних зонах, до яких належать вільні торгові зони (за своєю суттю відповідають СЕЗ), зони технологічного розвитку (технопарки), організовані промислові зони (індустріальні парки). У цих зонах виробники можуть розраховувати ще й на звільнення від оподаткування оплати праці найманих працівників, звільнення від сплати податку на нерухомість, від низки муніципальних податків, а також на комунальні послуги за пільговими тарифами тощо.

Натомість в Україні нормально діє тільки програма часткової компенсації вартості сільгосптехніки вітчизняного виробництва. На початковому етапі свого розвитку перебуває законодавство, покликане надати дієві преференції та пільги для учасників індустріальних парків. На початковій стадії запуску перебуває й Експортно-кредитне агентство, яке наразі виконує тільки функцію страхування експортних контрактів.

Беручи до уваги непорівнянний масштаб державної підтримки виробництва в Україні і Турецькій Республіці, переважна більшість вітчизняних виробників не розглядають турецький ринок як перспективний ринок збуту для своїх товарів з огляду на об'єктивну неможливість конкурувати з місцевими компаніями, що користуються широким колом преференцій. Водночас багато виробників дедалі більше занепокоєні експансією субсидованої турецької продукції на внутрішній ринок України (лише 2021 року запроваджено два нові антидемпінгові мита на турецький цемент, пристрої для дверних і віконних блоків, протягом минулих півтора десятка років щодо Туреччини запроваджено до десятка подібних захисних заходів). Ще сильніше їх хвилює перспектива значно більшої експансії за умов, якщо Україна повністю відкриє свій ринок, підписавши Угоду про вільну торгівлю з Турецькою Республікою.

Внутрішній ринок Туреччини надійно захищений також високими ставками ввільних мит. Найвищі ввільні мита зберігаються для сільгосппродукції, передусім тваринної продукції, де для 76 тарифних ліній застосовується найвища ставка у 225%. Це, зокрема, свіже, охолоджене або заморожене м'ясо, їстівні субпродукти великої рогатої худоби, а також жива худоба свині. Найвища ставка ввільного мита на молочну продукцію в Туреччині досягає 180%, на фрукти, овочі й горіхи — 148, каву та чай — 145, зернові та вироби з них — 130, цукор і кондитерські вироби — 135%. Середня ставка ввільного мита в Туреччині становить 10% (для сільгосппродукції — 42,3%).

І це ще не межа, адже при вступі до СОТ Туреччина зв'язала лише близько половини своїх мит, тому для дуже широкої номенклатури продукції (переважно промислової) вона не обмежена зобов'язаннями зберігати поточні ставки мит і може будь-коли їх піднімати, якщо виникне необхідність захистити внутрішніх виробників.

Більш того, поряд із ввільним митом у Туреччині стягуються й інші податки з імпорту, зокрема муніципальний збір (15% від обсягу сплаченого мита), транспортний збір (3–4% від митної вартості продукції) та збір у Фонд масового житла (35% від митної вартості при імпорті риби і морепродуктів).

Для порівняння, в Україні найвищу ставку імпортного мита встановлено для цукру-сирцю на рівні 50,0%. Середня ставка мита становить 4,5% (на продукцію сільського господарства — 9,2%). При вступі до СОТ Україна зв'язала всі 100% своїх мит і зобов'язалася не використовувати будь-які інші податки чи збори з імпортової продукції.

Може здатися, що за описаного диспаритету у зовнішньоторговельній і промисловій політиці сторін угода про ЗВТ є вигідною для України, оскільки для лібералізації двосторонньої торгівлі Туреччина буде змушена прибрати набагато більші торгові бар'єри та скасувати значно масштабніше субсидування експорту. В теорії, може, й так, але на практиці Анкара ніколи не йде на такі великі поступки. Туреччина має угоди про ЗВТ із 20 країнами світу та Митний союз із ЄС, і в усіх зазначених угодах (окрім угоди про ЗВТ із Боснією та Герцеговиною) ринок переробленої сільгосппродукції виключено з режиму лібералізації. Партнерам по ЗВТ Турецька Республіка надає лише незначні тарифні квоти на сільгосптовари. Часто у рамках тарифних квот ставки ввізних мит не нульові, а лише дещо знижені порівняно з початковим рівнем. Поряд з цим Туреччина, як правило, зберігає у рамках ЗВТ й право збільшувати ввізні мита на металургійну продукцію за несприятливих обставин.

Саме принципова позиція уряду Туреччини щодо ринку сільгосппродукції та металів є основною причиною, чому переговори про створення ЗВТ з Україною тривають так довго.

Для того щоб оцінити перспективи створення ЗВТ України з Туреччиною за нинішніх умов, аналітичний центр CMD-Ukraine у співпраці з Державним науково-дослідним інститутом інформатизації та моделювання економіки на замовлення Федерації роботодавців України визначив відповідні макроекономічні ефекти для вітчизняного господарства. Моделювання показало, що лібералізація двосторонньої торгівлі на турецьких умовах призведе до скорочення ВВП України на 1,5%, переробної промисловості — на 8,8%. На відчутне зростання експорту Україні в такому разі годі сподіватися, тоді як імпорт збільшиться майже на 4,1%.

Водночас розглянуто й інший сценарій, за якого Україна домагається, серед іншого, хоча б часткової (але відчутної) лібералізації доступу на турецький ринок сільгосптоварів і металургійної продукції. При цьому наша країна зберігає низку своїх мит на найбільш чутливу продукцію. Такою за результатами дослідження й опитування вітчизняних виробників визначено цемент, добрива, деякі вироби з гуми і пластмас, широкий асортимент продукції легкої промисловості, вироби з кераміки, побутові електроприлади, продукцію автомобілебудування та іншу. Також принципово важливо зберегти у рамках ЗВТ діючі ставки експортних мит. Та навіть якщо буде досягнуто зважених умов двосторонньої лібералізації торгівлі, угода про ЗВТ матиме незначний і нестійкий вплив для України. Зокрема, ВВП збільшиться лише на 0,3%, промислове виробництво — на 1,0%. Якщо взяти до уваги динамічне нарощування Турецькою Республікою виробничо-експортного потенціалу за останні роки, невдовзі цей ефект буде з надлишком перекрито експансією турецької продукції на український ринок. За таких умов вплив на економіку України буде негативним. Зокрема, існує велика ймовірність зникнення з економічної мапи світу низки українських підприємств, втрати десятків тисяч робочих місць і скорочення податкових надходжень.

Отже, Україні явно не слід форсувати укладання угоди про вільну торгівлю з Турецькою Республікою. Навіть за найбільш виваженого врахування інтересів вітчизняного бізнесу та збереження низки винятків з лібералізації, ЗВТ усе одно сформує істотні ризики для подальшого розвитку української економіки.

Пріоритетним напрямом посилення торгово-економічної співпраці України з Туреччиною видається, радше, залучення турецьких ПІІ, відкриття компаній із турецьким капіталом у межах індустріальних парків України, стимулювання локалізації турецьким бізнесом свого виробництва на українській території для доступу в публічних закупівлях продукції машинобудування тощо.

